PRAXIS
Poliitikaanalüüs

Nr 2 / 2014 Poliitikauuringute Keskuse Praxis väljaanne

Välisüliõpilased Eestis – kas vajame neid ka tööturul?

Hanna-Stella Haaristo

2013/14.õppeaastal õppis Eesti kõrgkoolides täisajaga 2230 välisüliõpilast. Statistika põhjal võiks välistudengite meelitamist Eestisse pidada seni küllaltki edukaks, kuna kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia eesmärgiks oli 2000 tasemeõppe välistudengit Eestis aastal 2015. Kuigi välistudengid moodustavad kogu üliõpilaskonnast Eestis veel väga väikese osa, on nende arv olnud viimastel aastatel siiski tugevat kasvutrendi näitav ja võib järgnevatel aastatel veelgi kasvada. Olukorras, kus Eestis on kohalike tudengite arvud kahanemas ning majanduses suureneb üha nõudlus kvalifitseeritud tööjõu järele, tekib küsimus välistudengite potentsiaalist Eesti tööturul. Järgnev analüüs keskendubki välistudengite Eestisse värbamisele ning selle seostele kvalifitseeritud tööjõupuuduse probleemi lahendamisega. Olulisemateks küsimusteks on: missuguseid välistudengeid Eestisse õppima meelitatakse ja kuidas? Kuivõrd ja kuidas toetatakse välistudengite siirdumist Eesti tööturule? Kuivõrd on välistudengite Eestisse õppima meelitamise tegevused üldse seotud Eesti majanduse ja tööturu vajaduste ja olukorraga? Analüüs tugineb peamiselt dokumendianalüüsil ning sihtrühma seas teostatud intervjuudel.

PRAXISE mõttehommik

Põhijäreldused

- Kuigi välistudengite värbamine Eesti kõrgkoolidesse on statistika kohaselt olnud seni küllaltki edukas, on vähem tähelepanu pööratud selle kvalitatiivsele aspektile – missuguseid välistudengeid ja millega Eestisse tuleks üldse meelitada ning missugune võiks olla nende roll Eesti majanduses ja ühiskonnas?
- Seni on välistudengite värbamistegevused olnud seotud ennekõike hariduspoliitiliste eesmärkidega kõrghariduse kvaliteedi ja konkurentsivõime tõstmisel, kuid kõrgelt kvalifitseeritud tööjõupuuduse olukorras on vähem käsitletud välistudengite potentsiaali ja rolli Eesti tööturul ja majanduses.
- Kuigi kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia on eesmärgiks seadnud ennekõike andekate ja motiveeritud välistudengite meelitamise Eesti kõrgkoolidesse, pole olnud võimalik hinnata, kuivõrd seda tegelikkuses saavutatud on. Seda eriti olukorras, kus kõrghariduse rahvusvahelise turundamise kontseptsioon *Study in Estonia* on oma tegevuste sihtrühma kirjeldanud hoopis teisiti.
- Seni on keskendutud peamiselt sellele, kuidas välistudengeid Eestisse meelitada, kuid üha rohkem on poliitikakujundajate poolt hakatud mõtlema sellele, mis saab tudengitest pärast õpingute lõppu – kuidas teha nende jaoks atraktiivseks ka Eestis töötamine ning kuidas toetada neid töökohtade leidmisel. Kuigi kõrgkoolid vastutavad välistudengite eest õpingute ajal, võivad nad jääda suhteliselt üksi pärast õpingute lõpetamist kuue kuu jooksul Eestis tööd otsides.
- Enamik tööandjaid ja eksperte rõhutab vajadust kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu järele Eestis, samas ei ole paradoksaalsel kombel paljud neist veel valmis välistööjõu värbamiseks nii teadmatuse, infopuuduse kui ka eelarvamuste tõttu. Samuti pole veel piisavalt teadvustatud välistudengite potentsiaali tööjõuprobleemi lahendamisel.
- Välistudengite värbamine Eestisse on olnud suuresti paari aktiivse inimese initsiatiivile tuginev. Kuna Eestis puudub selge ja erinevate sidusrühmade vahel koordineeritud strateegia välistudengite värbamiseks ja nende tööturule rakendamiseks, võib ohtu sattuda ka seniste tegevuste jätkusuutlikkus. Ohtu suurendab ka asjaolu, et inimesed organisatsioonides vahetuvad ning puudub ühtne alus, millele edasistes tegevustes tugineda.

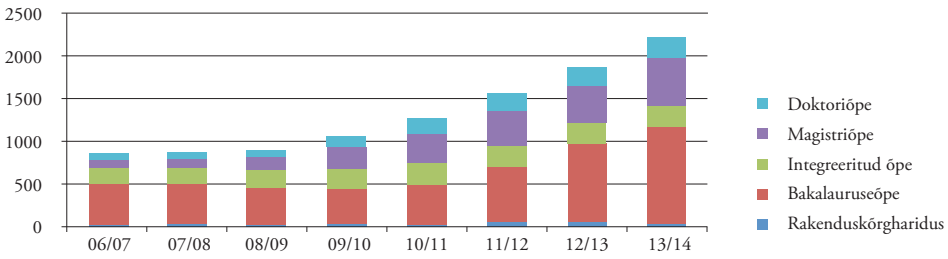

Hanna-Stella Haaristo on Praxise hariduspoliitika programmi analüütik alates 2011. aastast. Ta on lõpetanud Tartu Ülikooli magistriõppe sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialal ning töötanud varem Eesti Üliõpilaskondade Liidu sotsiaalpoliitika nõunikuna. Praxise analüütikuna on ta osalenud erinevate hariduse valdkonna analüüside koostamisel ja kuulunud ka erinevate rahvusvaheliste haridusuuringute uurimismeeskondadesse, sealhulgas üliõpilaste olukorda käsitleva EUROSTUDENT konsortsiumisse.

Välistudengid Eestis – ülevaade

Viimase viie aasta jooksul on täisajaga õppivate välistudengite arv Eesti kõrgkoolides rohkem kui kahekordistunud (Joonis 1) – kui näiteks 2009/10. õppeaastal oli siin 1072 välistudengit, siis 2013/14.õppeaastal juba 2230 ehk rohkem, kui algselt eesmärgiks seatud oli. Tudengite arvu kasv on olnud suurim doktoriõppes kolmekordistudes 66-lt doktorandilt 2006/07 õppeaastal 241 doktoriõppe tudengini 2013/14.aastal. Bakalaureuseõppes on välistudengite arv suurenenud viimase viie aasta jooksul 264%.

Joonis 1. Täisajaga õppivate välistudengite arv Eesti kõrgkoolides õppeastmete lõikes, 2006/07 - 2013/14.

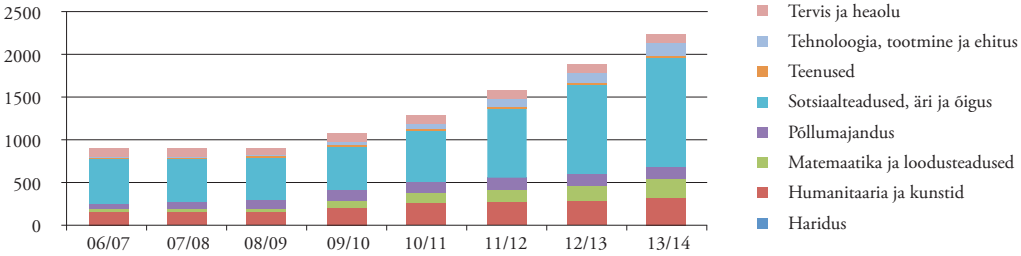

Allikas: EHIS

Vaadeldes välistudengite arvu Eesti kõrgkoolide tasemeõppes õppevaldkondade lõikes (Joonis 2), tuleb enamik neist Eestisse õppima sotsiaalteaduse, ärinduse ja õiguse valdkonda – 2013/14. õppeaastal õppis valdkonna õppekavadel lausa 57% välistudengitest ning see osakaal on aastate lõikes ka enamasti sarnane olnud (kuigi tudengite arv on vahepeal mitmekordistunud). Välistudengite arv on enim kasvanud aga tehnoloogia, tootmise ja ehituse valdkonna õppekavadel, kus 2006/07.õppeaastal tudeeris vaid 4 välisüliõpilast, kuid 2013/14.õppeaastal juba 149. Sarnaselt on välistudengite arv hoogsalt kasvanud matemaatika ja loodusteaduste valdkonna õppekavadel – 34-lt tudengilt 2006/07.aastal 200 tudengini 2013/14. aastal. Teisalt on välistudengite arv madalaim olnud aastate lõikes nii haridusvaldkonna kui ka teenuste valdkonna õppekavadel.

Välistudengite arv on enim kasvanud tehnoloogia, tootmise ja ehituse valdkonna õppekavadel, samuti matemaatika ja loodusteaduste erialadel.

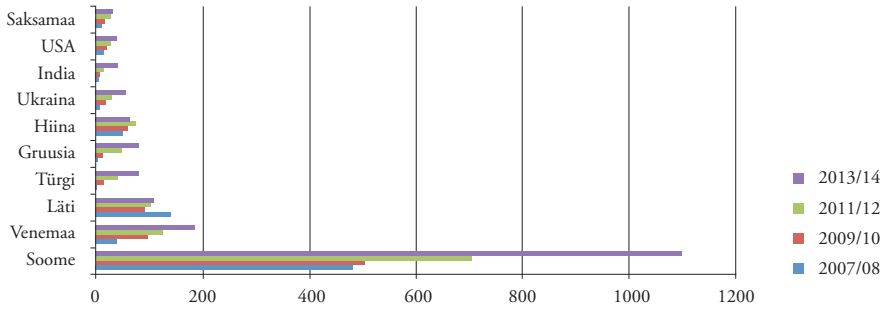
Joonis 2. Täisajaga õppivate välistudengite arv Eesti kõrgkoolides õppevaldkondade lõikes, 2006/07 - 2013/14.

Allikas: EHIS

Peamiselt tulevad välistudengid Eestisse õppima Soomest – näiteks 2013/14.õppeaastal moodustasid Soome tudengid pea poole kõikidest täisajaga välistudengitest Eesti kõrgkoolides. Oluline osa välistudengeid tuleb Eestisse ka Venemaalt ja Lätist, viimastel aastatel on suurenenud ka välistudengite arv Türgist, Gruusiast, Ukrainast ja Indiast. EHISe andmetel õppis 2013/14. õppeaastal täisajaga välistudengeid enim Tallinna Tehnikaülikoolis (36%), Tartu Ülikoolis (21%), Estonian Business Schoolis (17%) ning Tallinna Ülikoolis (14%), kokku õppis täisajaga välistudengeid 13 erinevas Eesti kõrgkoolis.

Joonis 3. Täisajaga õppivate välistudengite arv Eesti kõrgkoolides koduriigi lõikes, 2007/08 - 2013/14.

Allikas: EHIS

Pea pooled välistudengid tulevad Eestisse Soomest, sellele järgnevad üliõpilased Venemaalt, Lätist, Türgist, Gruusiast, Hiinast.

Välistudengite värbamine Eestisse – eesmärk ja tegevused

Välistudengite värbamine Eesti kõrgkoolidesse pole seni olnud juhuslik tegevus, vaid osa suurematest strateegilistest eesmärkidest Eesti haridus-poliitikas, mille üheks olulisemaks suunajaks on olnud kõrghariduse strateegia aastateks 2006–2015. Selles on kõrghariduse rahvusvahelistumine seatud peamiseks tegevussuunaks, saavutamaks laiemaid strateegilisi eesmärke, nagu näiteks kõrghariduse konkurentsivõimelise kvaliteedi tagamine (muuhulgas läbi akadeemilise mobiilsuse taseme tõstmise) ning kõrghariduse Eesti arenguhuvisid ja innovatsiooni teenima panemine (nii õppe- kui ka teadustöö enam suunitlemine Eesti majanduse ja ühiskonnaarengu vajadustele). Rahvusvahelistumise eesmärk starteegias on Eesti kõrghariduse kvaliteedi ja rahvusvahelise usaldusväärsuse tõus, mis toimub üliõpilaste, õppejõudude ja teadurite mobiilsuse, kompetentsi sissetoomise ning ühisõppekavade arendamise teel.

Seatud sihtide saavutamiseks on koostatud eraldi ka Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia aastateks 2006–2015, mille eesmärgiks on parandada Eesti kõrghariduse kvaliteedi konkurentsivõimet regioonis, muuta Eesti kõrgkoolid nähtavamaks ning luua õiguslik ja institutsionaalne keskkond, mis toetab rahvusvahelistumist selle kõigis aspektides. Selle kõige saavutamiseks on muuhulgas üheks tulemuseesmärgiks olnud rahvusvaheliste tudengite arvu pidev suurendamine Eestis ning selle eelduseks muidugi sobiva keskkonna loomine. Seda näiteks läbi kvalifikatsioonide ja kraadide tunnustamise lihtsustamise, ühisõppekavade väljaarendamise, kodakondsus- ja migratsioonipoliitika muutmise, soosiva õppekeskkonna loomise ning õppeprogrammide rahvusvaheliseks muutmise jms. Seejuures on rahvusvahelistumise strateegias rõhutatud, et oluline on just andekate ja motiveeritud välistudengite värbamine ning seda ennekõike Eesti majanduse jaoks olulistes valdkondades. Strateegia puhul on aga murekohaks asjaolu, et see lõpeb peagi ning veel pole selge, kas uus rahvusvahelistumise strateegia töötatakse välja või mitte. Haridus- ja Teadusministeeriumi andmetel asendab Eesti elukestva õppe strateegia 2014-2020 kõik olemasolevad erinevad haridusvaldkondade strateegiad ning hariduse rahvusvahelistumist käsitletakse pigem horisontaalse teemana, mida tuleks silmas pidada kõikides strateegia tegevustes. Horisontaalsetel teemadel aga on oht hajuda ja kaduda, kui kõrghariduse rahvusvahelistumist pole enam eraldi konkreetse ja selge eesmärgina seatud.

Rahvusvahelistumise eesmärgiks on Eestis seatud kõrghariduse kvaliteedi ja rahvusvahelise usaldusväärsuse tõus, mis toimub üliõpilaste, õppejõudude ja teadurite mobiilsuse, kompetentsi sissetoomise ning ühisõppekavade arendamise teel.

Eesti reklaamimiseks välisüliõpilaste seas on välja töötatud ka kõrghariduse rahvusvahelise turundamise kontseptsioon *Study in Estonia*, mille eesmärk on tutvustada Eestit kui atraktiivset õppimisvõimalusi pakkuvat riiki – seda nii välismaal kui ka Eestis. Tegemist on erinevate kõrgkoolide vahelise koostööprojektiga, mida koordineerib Sihtasutus Archimedes ning rahastab Euroopa Sotsiaalfond doktoriõppe ja rahvusvahelistumise edendamise programmi DoRa raames. Kontseptsioon esitleb Eestit kui turvalist ja stabiilselt elukeskkonda, kus on tasuta internetiühendus ja elanikkond räägib head inglise keelt. Selle tegevustes eristatakse kahe tasandi argumente Eesti kõrghariduse reklaamimiseks ja välistudengite ligimeelitamiseks: esimene tasand rõhutab, et Eesti on avastamist väärt paik, kus on mugav ja turvaline ühiskond; teine toob välja Eesti kvaliteetse ning praktilise kõrghariduse.

Study in Estonia sihtrühm on nii vahetusüliõpilased kui ka tasemeõppurid, kes on noored, aktiivsed, lõbu ja seiklusi otsivad ning avatud tudengid ning ei ole veel otsustanud, kus nad tahavad õppida. Peamisteks sihtriikideks, millele oma tegevustes keskendutakse, on Soome, Venemaa, Hiina, Türgi, Gruusia, hiljuti ka Ukraina ja India. Riikide valikul oli põhimõtteks fokusseerida nendele, kust oleks kõige kergem välistudengeid värvata: kus asuvad peamiselt Eesti saatkonnad ja esindused, kus Eestil on juba loodud head rahvusvahelised suhted ja kontaktid, kus juba õpib Eesti üliõpilasi ning kust on juba tulnud Eestisse välistudengeid.

Rahvusvahelistumise strateegia rõhutab andekate ja motiveeritud välistudengite värbamist Eesti kõrgkoolidesse.

Olukorras, kus paljud noored lahkuvad välismaale tööle ning suur osa neist ei plaanigi tagasi tulla, võib välistudengite Eestisse meelitamine ja nende rakendamine Eesti tööturul olla üheks peamiseks võimaluseks lahendada kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu puudumise probleemi.

Fakte välistudengitest Eestis

2013/14.õppeaastal pakuti Eestis 128 rahvusvahelist täies mahus ingliskeelset õppeprogrammi kokku seitsmes ülikoolis ning kahes rakenduskõrgkoolis.

Välistudengite vastuvõtt Eesti kõrgkoolidesse toimub samadel tingimustel kohalike üliõpilastega.

Kõik välistudengid (kellel pole eesti kodakondsust) vajavad Eestis õppimiseks ajutist elamisluba, mis antakse viieks aastaks.

Enamik kõrgkoole pakub välistudengitele stipendiume ning neil on võimalik kasutada ka rahvusvahelisi toetusi.

Kõrgkoolidel on õigus küsida välistudengitelt õppetasu, mõned neist eristavad õppetasu Euroopa Liidu ning kolmanda riikide üliõpilastele.

Õpingute lõppedes on võimalik pikendada ajutist elamisluba kuni kuueks kuuks, et otsida Eestis tööd.

Erinevate rahvusvaheliste uuringute põhjal on välistudengid olnud seni väga rahul Eestis õppimise ja elamisega – näiteks International Student Barometer 2011 kohaselt arvas 90% vastanud välistudengitest, et Eesti on hea riik, kus õppida. Erasmus Student Network 2010 küsitluse tulemuste kohaselt sai Eesti kõrgeima rahuloluhinnangu välistudengite poolt, kes siin õppinud vähemalt 6 kuud.

Peamised probleemid ja lahendamist vajavad küsimused

Seni on kõrghariduse rahvusvahelistumise ja välistudengite värbamise tegevused olnud seotud ennekõike eesmärgiga välisüliõpilasi üldse Eestisse õppima meelitada – peamiselt nii läbi kõrghariduse kvaliteedi tagamise kui ka Eesti turundamise toreda maana, kus õppida ja elada. Kuigi välistudengite pidevalt kasvava arvu järgi võib seniseid värbamistegevusi pidada pigem edukaks (eesmärk 2000 täisajaga välistudengit aastal 2015 täitus juba mõned aastad varem), on teisalt kerkinud küsimus kvaliteediaspektist – missuguseid välistudengeid ja millega Eestisse tuleks üldse meelitada ning missugune võiks olla nende roll Eesti majanduses ja ühiskonnas?

Enamik intervjueeritud eksperte usub, et rahvusvahelised üliõpilased on kriitilise tähtsusega Eesti majanduse jaoks. Olukorras, kus paljud noored lahkuvad välismaale tööle ning suur osa neist ei plaanigi tagasi tulla, võib välistudengite Eestisse meelitamine ja nende kui kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu rakendamine Eesti tööturul pärast õpingute lõpetamist olla üheks peamiseks võimaluseks päästa muidu keerulist olukorda tööturul. Kõrgelt kvalifitseeritud tööjõupuuduse probleemi lahendamisel võib välistudengite värbamine ning seejärel nende tööturul rakendamine olla tõhusam niisama välistööjõu värbamisest, kuivõrd välistudengitel tekib õpingute käigus juba suurem kogemus ja harjumus siinse keskkonnaga. Samuti tekib neil õpingute ajal sotsiaalne võrgustik, mis võib teha kergemaks hiljem ka siinsele tööturule sisenemise ja sellel püsimise. Sellisel juhul saab aga üha olulisemaks tagada just selliste välistudengite meelitamine Eestisse, keda hiljem ka tööturul rakendada sooviksime.

Keda meelitada Eestisse õppima?

Nagu eelnevalt kirjeldatud, peaks kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia kohaselt Eestisse meelitama andekaid ja motiveeritud välistudengeid, kuid pole selge, kas see ka nii on seni olnud. Kõrgkoolid peavad nii välistudengeid kui ka kohalikke kohtlema sisseastumisel võrdsetel alustel – seeläbi peaksidki kõrghariduse jõudma andekad ja motiveeritud olenemata nende rahvusest ja kodumaast. Teisalt ilmneb suur vastuolu rahvusvahelistumise strateegia ning *Study in Estonia* turundamise kontseptsiooni vahel. Kui esimene seab tegevuste sihtrühmaks andekad ja motiveeritud, siis teine kirjeldab värbamistegevuste sihtrühmana hoopis noori, aktiivseid, seiklushimulisi, lõbujanulisi, avameelseid jms tudengeid ning midagi ei mainita nende andekuse või motiveerituse kohta. Seeläbi pole selge, keda tegelikkuses seni on välistudengite värbamisel sihitud. Samuti tekitab küsi-

musi asjaolu, kuidas need kaks strateegiat pole paremini omavahel seostatud ja koordineeritud, kuivõrd mõlemad on Haridus- ja Teadusministeeriumi instrumendid ning peaksid teineteist toetama, mitte nõrgestama.

Rahvusvahelistumise strateegias on rõhutatud välistudengite värbamist eelkõige nendes rahvusvaheliselt konkurentsivõimelistes valdkondades, mis on Eesti riigile olulised. Lähtuvalt uuest nutika spetsialiseerumise analüüsist peaksid need olulised kasvualad olema seotud info- ja kommunikatsioonitehnoloogia, tervisetehnoloogia ja -teenuste ja ressursside efektiivsema kasutamisega. Kuna hariduse ja tööturu parem seostamine on hetkel üks peamisi väljakutseid Eestis ning kõrghariduse reformi kaudu on kõrghariduse riiklik rahastamine üha enam suunatud ennekõike riigi jaoks oluliste valdkondade õppekavade avamisele ja arendamisele, peaksid ka kõrgkoolid seeläbi olema rohkem mõjutatud välistudengite värbamiseks just nendes valdkondades. Teisalt on ülikoolidel Eestis suur otsustusvabadus rahvusvaheliste õppekavade avamisel ning riigipoolse rahastuse kõrval sõltuvad nad ka välistudengite huvidest ja rahastusest.

Kõrgkoolide pakutavaid rahvusvahelisi õppekavasid vaadates ei lange paljud neist kokku Eesti riigi jaoks oluliste kasvuvaldkondadega. Statistika kohaselt on läbi aegade jätkuvalt kõige populaarsemateks erialadeks välistudengite seas siiski sotsiaalteaduste, ärinduse ja õiguse õppekavad, mis on niigi Eestis populaarsed. Kuigi see ühelt poolt viitab välistudengite vajadustele ja nõudlusele kõrghariduses, võib seda teisalt käsitleda ka kehva fokusseerimise tulemusena välistudengite Eestisse meelitamisel. Välistudengite värbamine on seni rohkem seotud olnud vajadusega muuta Eesti kõrgharidus rahvusvahelisemaks, mitte Eesti majanduse ja tööturu vajadustega laiemalt. Teisalt võib aga siiski näha teatavat fookuse täpsustumist, kuivõrd viimaste aastate jooksul on enim kasvanud välistudengite numbrid just tehnoloogia, tootmise ja ehituse ning matemaatika ja loodusteaduste valdkonnas, kuigi üldpildis on neid siiski tunduvalt vähem sotsiaalteaduste välistudengitega võrreldes.

Samas avaldasid mõned intervjueeritud eksperdid arvamust, et Eestil tegelikult ei ole privileegi valida, missuguseid tudengeid, millistest riikidest ja missugustele erialadele me siia õppima soovime, tuleks püüda värvata ükskõik keda võimalik. Kuigi senises *Study in Estonia* tegevuste sihtriikide valikus intervjueeritavad ei kahelnud, rõhutati teisalt aga vajadust keskenduda ennekõike välistudengitele Eestiga sarnase kultuuritaustaga maadest või riikidest, kellega võrreldes on Eestil nendele tudengitele midagi oluliselt paremat ja ahvatlevamat pakkuda. Mõlemal juhul suurendaks see tõenäosust, et välistudengid võiksid lisaks õppimisele olla huvitatud ka Eestis töötamisest. Samal ajal pole aga selge, kuivõrd välistudengid üldse on huvitatud Eestis töötamisest ja elamisest pärast siinsete õpingute lõpetamist, samuti puudub ametlik statistika selle kohta, paljud välistudengid on juba Eestis tööle asunud.

Kas ja kuidas meelitada välistudengeid ka Eestis töötama?

Kui seni on peamised välistudengitega seotud tegevused olnud suunatud nende Eestisse meelitamisele, võib intervjuude põhjal näha muutusi mõtlemises ja üldises diskursuses välistudengitest rääkimisel. Üha rohkem on fookusesse kerkimas küsimus sellest, mis saab välistudengitest pärast seda, kui nad on oma õpingud Eestis lõpetanud? Kas nende toel võiks lahendada kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu puudust Eestis? Kas Eesti vajab ja tahab üldse välistööjõudu? Kas meie tööandjad on selleks valmis? Kas Eesti välis- ja immigratsioonipoliitika toetab välistööjõu värbamist?

Vaatamata fookuse muutusele seisab Eesti siiski mitmete erinevate takistuste ees, mis tuleks ületada selleks, et jõuda ideedest tegudeni. Seniseid välistudengite värbamistegevusi võib käsitleda ennekõike millenagi, mida kõrgkoolid ja Haridus- ja Teadusministeerium teevad, et kõrgharidus rahvusvahelisemalt konkurentsivõimelisemaks ja kvaliteetsemaks muuta. See ei ole olnud osa suuremast riiklikust nö talendipoliitikast, mis käsitleks välistudengeid ka majanduse ja tööturu kontekstis laiemalt. Välistudengite värbamistegevused sihtriikides on harva strateegiliselt koordineeritud teiste Eesti turundustegevustega välisriikides ja enamasti pole need toetatud ka ärisektori välistegevuste poolt. Taoline koostöö paistab aga olevat kriitilise tähtsusega, kui sooviks on liikuda välistudengite värbamiselt nende tööturule rakendamisele pärast õpingute lõpetamist. Enamik intervjueeritud ekspertidest rõhutas siinkohal vajadust ühise strateegia või kokkuleppe järele erinevate sidusrühmade vahel, et seada ühised eesmärgid, mida Eesti riigis saavutada soovitakse. Välistudengite värbamise temaatika ei peaks olema ainult Haridus- ja Teadusministeeriumi mure ja huvi, vaid ühiselt eesmärgistatud ja koordineeritud lisaks vähemalt ka Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, Sotsiaalministeeriumi, Siseministeeriumi ja Välisministeeriumiga. Ühine

Samas avaldasid mõned intervjueeritud eksperdid arvamust, et Eestil tegelikult ei ole privileegi valida, missuguseid tudengeid, millistest riikidest ja missugustele erialadele me siia õppima soovime, tuleks püüda värvata ükskõik keda võimalik.

Üha rohkem on fookusesse kerkimas küsimus sellest, mis saab välistudengitest pärast seda, kui nad on oma õpingud Eestis lõpetanud?

Enamik intervjueeritud ekspertidest rõhutas siinkohal vajadust ühise strateegia või kokkuleppe järele erinevate sidusrühmade vahel, et seada ühised eesmärgid, mida Eesti riigis saavutada soovitakse.

Kuigi mitmel pool rõhutatakse vajadust kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu järele, on tegelikkuses paradoksaalsel kombel välistudengite võimalused Eestis tööd leida olnud küllaltki kasinad.

selge strateegia aitab paremini planeerida vastavaid tegevusi ning tagada, et erinevate valdkondade ja sektorite plaanid ja tegevused ka teineteist toetavad, mitte ei tööta teineteisele vastu. Kuigi paljud poliitikakujundajad suhtuvad pigem skeptiliselt ühe nii-öelda järjekordse paberi loomisesse, aitaks selle olemasolu muuhulgas tagada ka tegevuste järjepidevuse, kuivõrd siiani paistab välistudengite värbamine Eestisse suuresti toetuma ka üksikute aktiivsete inimeste initsiatiivile ning võib katkeda, kui inimesed organisatsioonides vahetuvad. See mure võib veelgi süveneda olukorras, kus kõrghariduse rahvusvahelistumine hariduse strateegilises juhtimises nö taustale suunatakse (horisontaalse meetmena).

Üks oluline probleem välistudengite värbamisel ja nende rakendamisel tööturule paistab intervjuude põhjal olevat ka küsimus sellest, kes vastutab välistudengite eest pärast nende õpingute lõppemist kõrgkoolis. Kuni nad õpivad, on nad oma kõrgkooli nö kaitsva tiiva all, mis pakub neile ka vajalikku toetust ja teenuseid, sealhulgas karjäärinõustamist. Küll aga pole selge, mis juhtub välistudengiga siis, kui ta on oma õpingud lõpetanud ja võib kuus kuud Eestis tööd otsida – kas neile on selleks tagatud vajalik ligipääs infole ja teenustele? Välistudengite võimalus pärast ülikooli lõpetamist kuus kuud Eestis töökohta otsida vajaduseta tähtajalist elamisluba pikendada on samuti välistalentide Eestisse tööle asumist soodustav. Balti Uuringute Instituudi uuringust (2014) aga selgus, et töökoha leidmist pärsib puuduliku eesti keele oskuse kõrval välistudengite napid teadmised Eesti tööturu toimimisest, praktikakohtade vähesus ning sotsiaalse võrgustiku puudus. Kõrgkoolid mõistavad küll riigi vajadust kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu järele, kuid ei saa võtta enda ülesandeks tagada, et välistudengid ka pärast õpingute lõppemist endale töö leiaksid. Üheselt nii kohalikele kui ka välistudengitele pakutavad karjääriteenused kõrgkoolis peaksid olema selleks piisavad. Samuti, seni kui Eestil puudub ühtne visioon sellest, missugust rolli peaksid välistudengid mängima kõrgelt kvalifitseeritud tööjõupuuduse vähendamisel, on ka kõrgkoolidel ilmselt keeruline hakata välistudengite värbamist käsitlema laiemalt nö talendipoliitika kontekstis.

Kuigi mitmel pool rõhutatakse vajadust kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu järele, on tegelikkuses paradoksaalsel kombel välistudengite võimalused Eestis tööd leida olnud küllaltki kasinad. Ühest küljest ei ole muidugi selge, missugust tööjõudu Eesti üldse vajab, kuivõrd tööjõuprognoosid ei ole seni olnud piisavalt informatiivsed. Teisalt võib aga märgata, et Eesti tööandjad ei ole suuresti veel välistööjõu värbamiseks valmis olnud. Avalik sektor Eestis ei ole enamasti üldse suuteline välistööjõudu rakendama seoses eesti keele või kodakondsusnõuetega enamikel ametikohtadel ning vaid suuremad ja rahvusvahelisemad ettevõtted on seni olnud valmis välistööjõu värbamiseks. Intervjuude põhjal toodi peamiste põhjustena selleks välja just keeleprobleeme (näiteks peaks ettevõttel olema kõik olulised dokumendid ka võõrkeeles, samuti peaksid teised töötajad olema suutelised välistööjõuga suhtlema), samuti teadlikkuse puudumist (näiteks vastava seadusandluse kohta) ning vähest avatust välistööjõu palkamiseks tööandjate seas.

Intervjueeritavad tõid välja, et Eestis pole olnud väga strateegilist koostööd riigi ja ettevõtjate vahel, et suurendada viimaste valmisolekut välistööjõu värbamiseks. Teisalt pole aga paljud ettevõtjad veel enda jaoks avastanud välistudengeid kui väärt tööjõudu, mida rakendada. Seepärast oleks oluline ka riigipoolne tegevus ja tugi ettevõtjate teadlikkuse tõstmisel muuhulgas läbi info jagamise ja kogemuste vahetamise võimaluse pakkumise.

Välistudengitele praktika pakkumine õpingute ajal Eesti ettevõtetes oleks kindlasti heaks võimaluseks nii välisüliõpilastes huvi tekitamiseks Eestis töötamise vastu kui ka ettevõtjates huvi tekitamiseks ja kogemuse saamiseks välistööjõu kasutamisel. Positiivsena võib välja tuua, et Haridus- ja Teadusministeerium on hetkel juba planeerimas uue struktuurivahendite perioodi raames meetmeid praktikakorralduse tõhustamiseks ka välistudengite hulgas. Siiski on siinkohal oluline ka koostöö kõrgkoolide ja ettevõtjate vahel, et viimastel oleks suurem valmisolek pakkuda nii praktikakohti kui ka hiljem töökohti välistudengitele. Kuna enamik töökohti Eestis nõuab eesti keele oskust, oleks üheks võimaluseks õpetada välistudengitele eesti keelt juba nende õpingute ajal, et neil oleks seejärel kergem tööturule siirduda. Kuigi ka hetkel pakuvad kõrgkoolid tudengitele tasuta eesti keele kursuseid, on need vabatahtlikud ning vähesed välistudengid on seda võimalust kasutanud. Teisalt ei saa ka eesti keele õpingute kohustuslikuks muutmine olla lahenduseks, kuivõrd see võib pigem vähendada välistudengite huvi Eestis õppimise vastu.

Küsimuseks jääb ka see, kas välistudengid üldse tahavad pärast õpingute lõppemist Eestisse ka töötama ja elama jääda ning kuivõrd Eesti tööturg suudab selleks pakkuda konkurentsivõimelist tasu.

Kokkuvõtteks

Käesolev poliitikaanalüüs vaatles välistudengite värbamist Eesti kõrgkoolidesse ning mõtiskles selle üle, missugust rolli võiksid nad mängida Eesti tööturul kõrgelt kvalifitseeritud tööjõupuuduse olukorras. Analüüs tugines peamiselt dokumendianalüüsil ning sihtrühma seas elluviidud intervjuudel, mis teostati ONEBSR projekti raames.

Kuna kõrghariduse rahvusvahelistumine on olnud Eesti senises hariduspoliitika üheks oluliseks eesmärgiks, on ka välistudengite meelitamist Eesti kõrgkoolidesse juba mõnda aega strateegilisemalt käsitletud ja planeeritud. Numbritele otsa vaadates võib seniseid tegevusi pidada edukaks, sest kõrgharidusstrateegias seatud eesmärk – 2000 täisajaga välistudengit aastal 2015 – sai juba mõned aastad varem täidetud. Teisalt on küsimusi tekitanud, kuivõrd oluline on välistudengite puhul nende arv võrreldes sellega, kes nad on ja missugust rolli võiksid omada Eesti tööturu ja majanduse heaks. Kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia on eesmärgiks seadnud andekate ja motiveeritud välisüliõpilaste värbamise Eesti kõrgkoolidesse, seda eriti just Eesti majanduse jaoks olulistes valdkondades. Teisalt on kõrghariduse turundamiskontseptsioon *Study in Estonia*, mille põhjal ka enamikke välistudengite värbamistegevusi ellu viiakse, seadnud sihtrühmaks hoopis teistsugused tudengid. Taoline vastuolu eesmärkide ja tegevuste vahel vajab kindlasti lahendamist, milleks oleks esiteks vaja Eestis poliitikakujundamise tasandil selgeks saada – kuivõrd peaks välistudengite värbamine olema laiemalt seotud Eesti tööturu ja majanduse vajadustega? Veelgi laiemalt – kuivõrd võiks kõrgelt kvalifitseeritud tööjõupuuduse probleemi Eestis lahendada välistudengite rakendamisel meie tööturule? Kui on jõutud ühisele arusaamale, et välistudengite potentsiaali tuleks rakendada ka Eesti tööturul, vajab läbimõtlemist ja planeerimist ka see, kuidas toimub välisüliõpilaste üleminek kõrgkoolist töömaailma ja kuidas tagada tööandjate valmisolek välistööjõu rakendamiseks. Seeläbi ei tohi välistudengite värbamise temaatika olla vaid Haridus- ja Teadusministeeriumi mure ja huvi, vaid ühiselt eesmärgistatud ja koordineeritud lisaks vähemalt ka Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, Sotsiaalministeeriumi, Siseministeeriumi ja Välisministeeriumiga. Ühine selge strateegia aitab paremini planeerida vastavaid tegevusi ning tagada, et erinevate valdkondade ja sektorite plaanid ja tegevused ka teineteist toetavad, mitte ei tööta teineteisele vastu.

Kasutatud allikad ja täiendavat lugemist

- Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006 – 2015.
- Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia aastateks 2006 – 2015.
- Elukestva õppe strateegia 2020.
- Study In Estonia veebilehekülg: www.studyinestonia.ee.
- Nutikas spetsialiseerumine – Kvalitatiivne analüüs. Eesti Arengufond, 2013.
- Välistudengite ränne – Eesti aruanne. Sisekaitseakadeemia Migratsiooniuuringute Keskus, 2012.
- Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia „Teadmistepõhine Eesti 2014 – 2020".
- Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala arengukava „Tark ja tegus rahvas" 2015 – 2018.
- Uussisserändajate kohanemine Eestis: valikud ja poliitikaettepanekud tervikliku ja jätkusuutliku süsteemi kujundamiseks. Balti Uuringute Instituut, 2014.

POLIITIKAUURINGUTE KESKUS PRAXIS CENTER FOR POLICY STUDIES

Poliitikaanalüüs on Poliitikauuringute Keskuse Praxis väljaannete sari, mille eesmärk on analüüsida Eesti sotsiaal-, majandus- ja avaliku sektori poliitikat, juhtida tähelepanu alternatiivsetele valikutele ning innustada avalikku arutelu. Väljaannetes avaldatud seisukohad kajastavad autorite isiklikke vaateid. Väljaannete autoriõigus kuulub Praxisele. Analüüsis sisalduva teabe kasutamisel palume korrektselt allikale viidata.

PRAXISE mõttehommik

Praxise mõttehommik on poliitikakujundajatele ja kodanikuühendustele suunatud poliitikaseminaride sari, mille eesmärk on innustada argumentidele tuginevat diskussiooni.

BALTIC SEA REGION

Baltic Sea Region Programme 2007–2013

Part-financed by the European Union (European Regional Development Fund)

ONE BSR projekti eesmärk on Läänemere piirkonna ühtne turundamine ja identiteedi kujundamine. Selleks arendatakse välja erinevaid turundusteenuseid, katsetatakse neid ning tegeletakse piirkonna turismivaldkonna arendamisega. Projektis käsitletakse lähemalt ka talendipoliitika temaatikat, analüüsitakse piirkonna riikide talentide meelitamise ja siinhoidmise küsimusi. Praxis osaleb projektis talendipoliitika töörühmas koostöös Rootsi Instituudi, Helsingi Ülikooli, Stockholmi linna ja SkanBaltiga.

Tornimäe 5, Tallinn 10145, tel. 640 8000, praxis@praxis.ee, www.praxis.ee, www.facebook.com/praxis.estonia